

Lyssna, läs och uttala

Eva Askling och Britt Wahlström-Ståhl

OrdAF AB

Postadress: Domherrevägen 16, 871 65 Härnösand

Telefon: 0611-55 50 95

E-post: astrid.frylmark@telia.com

Hemsidor: www.frylmark.net och www.ordaf.net

LYSSNA, LÄS OCH UTTALA kan beställas genom bokhandeln eller från OrdAF AB.

Produktionsstöd har erhållits från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Redaktör: Astrid Frylmark

Grafisk form, omslag och illustrationer: Pia Niemi

Illustrationerna av uttal (munnarna) är gjorda av Elisabet Holmgard Pedersen och har anpassats till svenska av Markus Murevärn. Dessa är hämtade ur KortLeken Artikulationskort från OrdAF förlag, en bearbetning av norska KortLeken Artikulationskort av Kari Hole.

Inspelning av bokens övningar gjordes på Mediaprogrammet, Sundsvalls gymnasium i juni 2011 av Karin Mårtensson och August Nelin. Ljudtekniker Alf Arvidsson. Redigering Micke Öhlén, Sidelake Studios.

Lyssna, läs och uttala

ISBN 978-91-978396-7-9

© 2011 Eva Askling, Britt Wahlström-Ståhl och OrdAF AB, Härnösand

Första upplagan

Första tryckningen

 Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt. Kopiering, utöver lärares rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt BONUS-Presskopias avtal, är förbjuden. Sådant avtal tecknas mellan upphovsrättsorganisationer och huvudman för utbildningsanordnare t.ex. kommuner/universitet. För information om avtalet hänvisas till utbildningsanordnarens huvudman eller BONUS-Presskopia.

Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig att erlägga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

Tryck: Bulls Graphic/Globograf Sverige AB, 2011

Förord

Vill du träna ditt uttal?

Här är ett övningsmaterial i svenskt uttal.

I boken finns övningar på svenska språkljud, vokaler och konsonanter.

Varje övning inleds med enstaka ord och minimala par (par av ord som är nästan lika som t.ex. sol/stol). Därefter kommer meningar där man får tillfälle att öva talets melodi och betoning. I meningarna finns ord som man träffar på i vardagen men även lite svårare ord. Det ska finnas underlag för samtal utifrån meningarna. Vi vill också visa olika strukturer i svenskan på ett åskådligt sätt. Meningarna och orden är inspelade på två medföljande cd-skivor.

Alla som har annat modersmål än svenska kan ha nytta av denna bok och tillhörande cd-skivor. I första hand är boken dock tänkt för personer som är 16 år och äldre.

Materialet kan användas av lärare som undervisar i svenska som andraspråk och av studerande som tränar på egen hand.

Det egna modersmålet ligger som ett oundvikligt filter och gör det svårt att uppfatta det som är främmande i det nya språket. Vår erfarenhet säger att man måste LYSSNA, LYSSNA och åter LYSSNA när man lär in ett nytt språk.

Huvuddelen av boken handlar om svenskt uttal. I slutet av boken finns en kort beskrivning av 30 olika språk.

Vi som har skrivit boken är lärare med vidareutbildning i specialundervisning, talpedagogik, fonetik och i svenska som andraspråk. Bokens övningar bygger på många års erfarenhet av att undervisa vuxna och ungdomar i svenska som andraspråk.

Sundsvall, hösten 2011

Eva Askling och Britt Wahlström-Ståhl

Presentation av bokens innehåll

Under denna boks tillkomst besökte jag en bokhandel i Södertälje. Då hörde jag hur en man kom in och frågade på engelska om det fanns någon bok med vars hjälp han kunde lära sig mer svenska. Personalen hade inget i butiken att rekommendera. Nu finns en sådan bok, som Eva Askling och Britt Wahlström-Ståhl har skrivit. Boken fokuserar på uttalet, något som ofta ställer till problem även när ord och meningar börjar vara etablerade.

Med utgångspunkt från både forskning och egen erfarenhet presenteras vardagliga ord och fraser i den ordning som visat sig lämplig. Boken har utformats för att vara lätt att följa även för personer med begränsad skolunderbyggnad eller olika funktionsnedsättningar.

Först i boken presenteras alfabetet och några vanliga ord för olika tidsbegrepp. Därefter följer vokalerna, konsonanterna och de ljud i svenska språket som saknar egen bokstav, t.ex. ng-ljud och sj-ljud. De bokstäver i alfabetet som saknar eget ljud på svenska, c, x och z, har inte tagits med. Följande avsnitt handlar om uttal och stavning, uttal och betoning, ljudens olika längd samt ordens rytm och melodi.

De beskrivningar av olika språk som finns i slutet av boken ökar förståelsen för vilka varierande svårigheter man kan ha med svenska språket beroende på hur modersmålet är uppbyggt.

Till boken hör två cd-skivor. Där finns ordlistor och övningsmeningar inlästa. Sverige är ett långt land och det finns olika dialekter vars sätt att betona och uttala skiljer sig betydligt. Inläsningen är gjord av två ungdomar, Karin Mårtensson och August Nelin. De talar svenska som man gör mitt i Sverige, i Sundsvall.

På förlagets hemsida, frylmark.net, finns fler ordlistor i anslutning till presentationen av denna bok. Där finns också bilderna på munnar som visar hur de olika ljuden bildas som ett separat material, KortLeken Artikulationskort, ursprungligen av Kari Hole. För bokens formgivning och övriga illustrationer svarar Pia Niemi.

Jag hoppas att denna bok finner sin väg till dem som har nytta av den. Kanske behöver personalen i bokhandeln inte bli svarslös i fortsättningen vid frågor om böcker för att lära sig svenska.

Astrid Frylmark

Alfabetet

A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Å Ä Ö

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z å ä ö

Det svenska alfabetet har 29 bokstäver.

Det finns 9 vokaler, som kan vara långa eller korta, och 20 konsonanter.

Vokaler är ljud som bildas med fri övre luftväg.

Konsonanter är ljud som bildas med förträngd eller avstängd luftväg.

Luftpassagen är antingen delvis eller helt avspärrad.

På grund av hämningen av luftströmmen uppstår ett bullerljud.

Veckodagar

måndag tisdag onsdag torsdag fredag lördag söndag

Månader

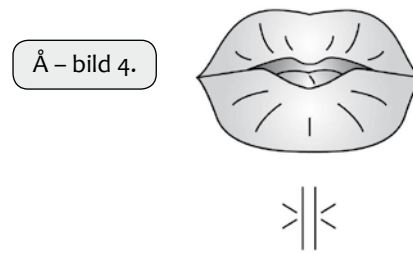
januari	februari	mars
april	maj	juni
juli	augusti	september
oktober	november	december

Årstider

vinter vår sommar höst

Å – ljudet

Meningar med långt å-ljud, med kort å-ljud och med både långt och kort å-ljud

Lägg märke till att å-ljudet ibland stavas med o!

Långt å – ljud

Ex: båååååå

båt
nål
håna
råd
låt
skål
kråka
gråta
mår
tvål

Kort å – ljud och lång konsonant

Ex: hållllll

håll
boll
kock
soppa
krocka
påsk
måste
åska
fått
klottra

Långt å-ljud

Målaren hade kolsvart hår.

Igår åt vi ål och får i kål till middag.

Åsa såg att någon hade åkt i skidspåret.

Vi hade ett hål i vår båt och blev något våta om tårna.

Kort å-ljud

Sången hördes på långt håll.

Posten kommer ofta klockan åtta.

Många gånger måste man orka mer än normalt.

Oscar fångade bollen och lobbade den in i målfällan.

Både långt och kort å-ljud

Om du inte håller vad du har lovat, kommer du att ångra dig.

Vi satte oss på åsen och såg ut över de torra åkrarna.

De mörka molnen flockas och bådår åska och orkan.

Jag vågar inte gå ut, sa den gråtande pojken. Det finns så många råttor omkring containern på gården.

Minimala par

hål – håll

gråt – grått

såpa – soppa

kråka – krocka

våt – vått

R tillsammans med andra konsonanter

– supradentaler

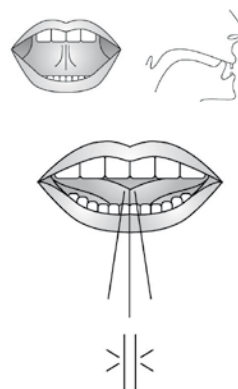
Två bokstäver som blir ett ljud.

Supradentalerna (retroflexer) -rd,-rt,-rn,-rs,-rl.

Tungans spets uppböjd bakom övertänderna. /d/ /t/ /n/ /s/ /l/

-rd /d/

jord	smord
bord	skörd
ord	störd
gjorde	bordet
herde	lärde
lördag	börda

RD – bild 28.

Meningar

Det kom mycket jord på bordet.

På lördag ska vi ta upp potatisen.

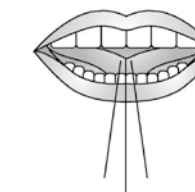
Man måste kunna många ord för att bli bra på ett nytt språk.

Minimala par

bod – bord	röd – rörd
Boden – borden	stöd – störd
Maud – mård	våd – vård – gård

-rt /t/

fart	karta
snart	tårta
fort	vårta
kort	ärta
bort	sporta
torrt	störta

RT – bild 27.

Meningar

De ska snart baka en tårta.

Europas karta är förändrad.

Nästa vecka ska jag gå bort på fest.

Minimala par

fat – fart	äta – ärta
fot – fort	våta – vårta
våt – vårt	stöta – störta
lät – lärt	spotta – sporta
sätt – sort	

Meningar

Jag fick ont i min fot efter träningen.

Det är inte bra att äta fort.

Det gör ont att stöta armbågen i väggen.

Ett plan var nära att störta i havet utanför Turkiet.

Jag måste spotta ut tandkrämen.

Vi bör sporta varje dag i minst 60 minuter.

Stavelser

En stavelse har en vokal som kärna.

Ett ord har lika många stavelser som vokaler.

Exempel:

på	på	1 stavelse
bilar	bi-lar	2 stavelser
matlåda	mat-lå-da	3 stavelser
födelsedag	fö-del-se-dag	4 stavelser
karamellerna	ka-ra-mell-er-na	5 stavelser
melodifestival	me-lo-di-fes-ti-val	6 stavelser

En stavelse är antingen betonad eller obetonad.
Det är stor skillnad mellan betonad och obetonad stavelse.
Betonade stavelser: LÅNGA, STARKA, TYDLIGA.
Obetonade stavelser: korta, svaga, otydliga.

Ordbetoning

Svenska ord har minst en och högst två betonade stavelser.
Ett enkelt ord har *en* betonad stavelse.
Ett sammansatt ord har *två* betonade stavelser.

Man brukar visa betoningen med ett **streck** över den betonade stavelsen och **bågar** över de obetonade.

Enkla ord:	fisk	te-le- fon	må-na- der-na
Sammansatta ord:	da-gis- barn	po-lis- bil	jul-tom- te

Regel
Svenska ord har minst en och högst två betonade stavelser.

Minimala par

Orden till vänster har betoning på första stavelsen.
Orden till höger har betoning på sista stavelsen.

— ◡	◡ —
modern	modern
— ◡	◡ —
banan	banan
— ◡	◡ —
Japan	japan
— ◡	◡ —
Persson	person
— ◡	◡ —
racket	raket
— ◡	◡ —
kanon	kanon
— ◡	◡ —
planet	planet
— ◡ ◡	◡ ◡ —
Israel	israel
— ◡	◡ —
kallas	kalas

Träna på betoning av ord som lätt blir fel

◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ — ◡ — ◡ —
Kur-di-stan, Af-gha-ni-stan, Pa-ki-stan, I-ran, I-rak

◡ — ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ —
gra-vid, gym-na-stik, ma-te-ma-tik, u-ni-ver-si-tet-et

◡ ◡ ◡ — ◡ ◡ ◡ — ◡ — ◡ —
bi-o-lo-gi, ve-ge-ta-ri-an, gar-din, sar-din

Urdu och hindi

میں سویدش دول سکتا ہوں | मैं स्वदेश बोलता हूँ।

Urdu skrivs med arabisk skrift och talas av ca 100 miljoner människor. Språket skrivs från höger till vänster. Vid sidan av engelska är urdu ett officiellt språk i Pakistan och ett av ca 20 officiella språk i Indien. Det största språket i Indien är hindi, som är ett av de språk som har flest talare i världen. Hindi skrivs från vänster till höger med *devanagari-alfabetet*, som även används för sanskrit. Både urdu och hindi tillhör den indo-europeiska språkfamiljen och är ursprungligen dialekter av samma språk, men språken skildes åt av religiösa och politiska gränser.

De som talar urdu kan bl.a. ha svårt med svenskans prosodi, vokalerna och våra långa sammansatta ord. Urdutalande har ofta svårt med v-ljudet.

Ungerska (magjariska)

Svédül beszélek

Språket talas av ca 15 miljoner människor. Det finns 44 bokstäver i det ungerska alfabetet varav 6 är vokaler. Ungerska skrivs med det latinska alfabetet. En akut accent över en vokal markerar att den ska uttalas lång. Vokalernas och konsonanternas längd är oberoende av varandra i ungerska. En lång vokal kan således följas av flera konsonanter. Ungerska är liksom turkiska ett syntetiskt (agglutinerande) språk vilket innebär att morfemen hakas på varandra. Huvudbetoningen i ett ord ligger alltid på första stavelsen.

Svårigheter för en ungersktalande att tala svenska kan vara de olika sj-ljuden, skillnaden mellan /y/ och /u/ samt att ungersktalande tydligt uttalar två ljud i kombinationerna /ng/, /nk/ och /rn/.

Vietnamesiska

Tôi nói tiếng Thụy Điển

Språket talas av ca 80 miljoner människor. Vietnamesiska skrivs med ett latinskt alfabet som har diakritiska tecken för ton och för vissa ljud. Ursprungligen skrevs vietnamesiska med kinesiska tecken, och språket har många kinesiska lånord. Kinesiska och vietnamesiska har inte någon släktskap men tillhör samma språktyp. Khmer, eller kambodjanska, är däremot besläktad med vietnamesiska.

Alfabetet har 29 bokstäver varav 12 är vokaler. Språket har också ett stort antal diftonger och triftonger. Vietnamesiska är ett tonspråk, och varje stavelse har sex olika toner som är betydelse-skiljande. Tonerna är lika viktiga som vokalerna och konsonanterna. Vietnamesiskt uttal ligger långt från det svenska. Många ljud och toner är helt främmande för oss.

Vietnamesiska är ett analytiskt (isolerande) språk. Språkets morfem är enstaviga och då uttrycks grammatiska funktioner med enstaviga funktionsord och inte med olika böjningsformer som i svenska. En stavelse kan bara inledas med en (1) konsonant och det finns många konsonantljud som inte kan uppträda sist i ett ord, t.ex. /v, l, h/ som bara kan finnas initialt. Prosodin avviker mycket från svenska, bland annat eftersom vietnamesiska är ett tonspråk där man utnyttjar musikaliska accenter för att skilja mellan ord.

De studerande i svenska måste träna mycket och ofta på svensk prosodi. Vårt konsonantsystem vållar också stora svårigheter, både initialt och finalt i svenska ord.

Det händer lätt att /s/ blir /t/ finalt. Finala konsonantslut uttalas svagt. Svenska öron har svårt att uppfatta detta. L-ljudet ersätts ofta med /n/ finalt.

Allmänt är diskriminationen mellan /l, r, n/ problematisk för personer från Asien.

Språkfamiljer

Den genetiska språkforskningen delar in världens språk i olika språkfamiljer. Språk som är besläktade med varandra och som antas ha ett gemensamt ursprung kan bilda en språkfamilj. Om det finns något bakomliggande, för alla dessa språkfamiljer gemensamt ursprung, är en fråga som fortfarande diskuteras av forskare. Här följer en kort sammanfattning över de flesta av världens olika språkfamiljer.

I. Afroasiatiska språk

Afroasiatiska språk talas i Nordafrika och Mellersta östern.

1. semitiska språk: *amhariska, arabiska, assyriska, hebreiska, tigrinja*
2. berberspråk: *berbiska*
3. kuschitiska språk: *oromo, somali*
4. egyptiska språk: *koptiska*
5. tchadspråk: *hausa*

II. Altaiska språk

De mongoliska språken, de tungusiska språken (som bl.a. talas i norra Kina) och de turkiska språken bildar den altaiska språkfamiljen.

III. Amerikanska indianspråk

Indianspråken talas på den amerikanska kontinenten. Det finns ett tjugotal familjer med flera språk i varje familj.